

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та
соціально-гуманітарних дисциплін

КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СУПЕНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

Методичні вказівки
до виконання курсових та кваліфікаційних робіт

здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки
спеціальності 054 «Соціологія»

Харків
2023

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін

**КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СУПЕНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»**

Методичні вказівки
до виконання курсових та кваліфікаційних робіт
здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки
спеціальності 054 «Соціологія»

Затверджено рішенням Навчально-
методичної ради факультету
менеджменту, адміністрування та
права
Протокол № 1 від 19 вересня 2023 р.

**Харків
2023**

УДК 316(072)
К 94

*Схвалено на засіданні кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державного біотехнологічного університету,
протокол №1 від 28 серпня 2023 р.*

Рецензенти:

С. Г. Пилипенко, д-р філос. наук, доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Державного біотехнологічного університету;

А. В. Мороз, канд.. соціол. наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології Харківського національного університету внутрішніх справ.

К 94

Курсова та кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»: метод. вказівки до виконання курсових та кваліфікаційної роботи здобувачам першого бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «соціальні та поведінкові науки» спеціальності 054 «Соціологія» / ДБТУ; уклад.: І.С.Нечітайло, О. В. Борюшкіна. Харків, 2023. 49 с.

Методичні вказівки підготовлено на підставі «Положення про підготовку і захист кваліфікаційних робіт здобувачами Державного біотехнологічного Університету», ухваленого рішенням Вченої ради ДБТУ, протокол № 4 від 23 грудня 2021 р. Регламентують відомості про мету та зміст курсових і кваліфікаційних робіт, їх обсяг і тематику, правила оформлення, а також про процес підготовки та захисту, критерії оцінювання курсової та кваліфікаційної роботи з соціологія на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр», яка виконується на завершальному етапі навчання у закладі вищої освіти. Наведено додатки з шаблонами титульних аркушів, прикладами оформлення табличного і графічного матеріалу.

Видання призначене здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 054 «Соціологія».

УДК 316(072)

Автори: д-р соціол. наук, проф. І. С. Нечітайло;
канд.. соціол. наук, доц. О. В. Борюшкіна

Відповідальний за випуск: І. С. Нечітайло, д-р соціол. наук, проф.

© І.С. Нечітайло, 2023
© О.В. Борюшкіна, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ І КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ.....	8
1.1. Загальний алгоритм виконання курсових і кваліфікаційних робіт.....	8
1.2. Основні напрямки тематики курсових і кваліфікаційних робіт.....	9
1.3. Формулювання проблеми та актуальності теми, визначення об'єкта, предмета, цілей та завдань курсової і кваліфікаційної роботи.....	10
1.4. Принципи підбору та опрацювання літературних джерел	12
II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУРСОВОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА З СОЦІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ....	15
III. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА З СОЦІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ.....	18
IV. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВИХ І КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ.....	25
4.1. Правила оформлення тексту.....	25
4.2. Оформлення літературних джерел цитат та посилань у тексті.....	26
4.3. Оформлення статистичних таблиць та графіків.....	28
4.4. Оформлення додатків.....	29
V. ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК БАЗОВІ ПОСТУЛАТИ ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ.....	30
ДОДАТКИ.....	33

ВСТУП

Науково-дослідна робота студентів є важливою складовою підготовки високо кваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти. Ця робота невідривно пов'язана з навчальним процесом і здійснюється як в межах аудиторної активності, так і в ході самостійної підготовки студента.

Науково-дослідна робота студента (НДРС) – це комплекс теоретичних та/або емпіричних (прикладних, експериментальних тощо) досліджень, які спрямовані на вирішення актуальної проблеми, що має місце в суспільстві, і проводяться з метою отримання обґрунтованих вихідних даних, які стосуються цієї проблеми, того чи іншого її аспекта.

Результати НДРС знаходять відображення у змісті повідомлень, які студент готує на семінарські знаття, у наукових есе та інших поточних письмових роботах, у результатах виконання групових проєктів, а також обов'язково у формі курсової та кваліфікаційної роботи.

Курсова робота – вид самостійної навчально-наукової роботи студента, яка містить елементи дослідження, що виконується студентом під керівництвом викладача з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих під час вивчення того чи іншого навчального курсу, а також з метою практичного застосування цих для вирішення конкретного фахового завдання. Написання курсової роботи має допомогти формуванню творчого мислення студента, перевірити навички збирання та аналізу інформації, роботи з літературними джерелами, вміння формулювати висновки. Курсова робота має пройти процедуру захисту, для забезпечення якої збирається екзаменаційна комісія з викладачів випускової кафедри та/або факультету, з можливим залученням зовнішніх експертів галузі або фахівців-практиків, чия діяльність пов'язана з проблематикою навчального курсу, за ким виконується курсова робота.

Кваліфікаційна робота студента – це форма підсумкової атестації, що передбачається на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності набутих результатів навчання, компетентностей вимогам освітньої програми, стандартам вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій. Кваліфікаційна робота обов'язково має пройти процедуру публічного захисту, для забезпечення якої збирається Державна екзаменаційна комісія, яка обов'язково включає у себе як представників випускової кафедри, так і зовнішніх експертів галузі або фахівців-практиків (можливо, з кола випускників відповідної освітньої програми), чия діяльність пов'язана з метою та аспектами унікальності відповідної освітньої програми.

У ході підготовки бакалаврів з соціології у Державному біотехнологічному університеті, з урахуванням особливостей та унікальності освітньо-професійної програми, студенти виконують курсові роботи з таких дисциплін, як «Соціологія політики» і «Методологія соціологічного дослідження».

Навчальний план підготовки бакалаврів з соціології у Державному біотехнологічному університеті передбачає обов'язкове виконання

кваліфікаційної роботи в межах заходів підсумкової атестації, що є вимогою відповідного державного стандарту зі спеціальності «Соціологія».

Виконання курсової та кваліфікаційної роботи бакалавра з соціології, сприяє формуванню та розвитку низки компетентностей і досягненню певних результатів навчання, які передбачені освітньо-професійною програмою «Соціологія», що реалізується у Державному біотехнологічному університеті. Зокрема, маються на увазі наступні загальні (ЗК) та спеціальні (СК) компетентності:

ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;

ЗК03. Здатність працювати в команді;

ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним;

ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії;

ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології;

СК01. Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології;

СК02. Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій;

СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому;

СК04. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів;

СК05. Здатність самостійно планувати, організовувати та проводити соціологічне дослідження;

СК07. Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефаківців;

СК08. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога;

СК12. Здатність здійснювати комплекс заходів щодо вирішення соціальних (соціально-економічних, соціально-політичних, освітніх, культурних та ін.) проблем, які безпосередньо чи опосередковано впливають на творення соціальних цінностей, формування соціальної безпеки індивідів і груп, задоволення їх соціальних потреб та інтересів.

Окрім того, маються на увазі наступні програмні результати навчання:

РН10. Володіти навичками збору соціальної інформації з використанням кількісних та якісних методів;

РН11. Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефаківців;

РН12. Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога;

РН13. Вміти використовувати соціологічні знання, навички проведення соціологічного дослідження тощо для здійснення супроводу управління соціально-економічними процесами, в тому числі у сфері соціального захисту.

Успішне проведення наукового дослідження в межах виконання курсової або кваліфікаційної роботи залежить від чіткого дотримання основних вимог,

що до них висуваються. Ці вимоги стосуються, насамперед, наукового рівня робіт, їх змісту, структури, форми викладу матеріалу, а також їх оформлення.

Теми курсових робіт пропонуються студентам відповідно до наукової тематики відповідного навчального курсу, теми кваліфікаційних робіт – відповідно до наукової проблематики освітньої програми та тематики випускової кафедри (див. Додаток 1). При обранні тем робіт обов'язковим є врахуванням індивідуальних наукових інтересів студентів.

При оцінюванні курсові або кваліфікаційної роботи комісія враховує дотримання вимог оформлення роботи, якість проведеного студентом наукового дослідження, його наукову новизну, самостійність виконання, дотримання вимог академічної доброчесності, вміння презентувати та захищати результати та висновки. Роботи оформленні з порушенням державних стандартів, вимог академічної доброчесності, а також вимог, встановлених закладом вищої освіти, не допускаються до захисту. Наявність певних недоліків в оформленні курсової або кваліфікаційної роботи може суттєво вплинути на остаточну оцінку. Дотримання студентом усіх вимог до оформлення сприяє формуванню належного стилю роботи, виховує вимогливість до себе, прищеплює певні навички ведення наукового дослідження.

З огляду на вище вискалене, важливо, щоб студенти точно знали, які вимоги висуваються до виконуваних ними курсових і кваліфікаційних робіт. Отже, ці методичні рекомендації розроблені для того, щоб слугувати у якості набору ключових правил для організації та виконання зазначених типів робіт.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ І КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ

1.1. Загальний алгоритм виконання курсових і кваліфікаційних робіт

Виконання наукових студентських робіт підпорядковується певним принципам, найважливішим з яких є систематичність. Для його реалізації виконуючи курсову або кваліфікаційну роботу, студент має виконати наступне:

- обрати тему та узгодити її з науковим керівником (після чого тема буде затверджена на засіданні кафедри);
- проаналізувати наявні (в університетській бібліотеці та/або в Інтернет) літературні джерела, створити базовий для опрацювання список джерел;
- за результатами опрацювання літературних джерел, сформулювати власну позицію щодо досліджуваної проблеми, визначити ключові та спірні моменти, скласти план роботи;
- підібрати та осмислити теоретичний матеріал, який буде слугувати теоретико-методологічною основою роботи;
- підібрати та осмислити емпіричний матеріал, частина з якого може бути піддана вторинній соціологічній інтерпретації, а частина – зібрана самостійно;
- виконати дослідження, оформити його з урахуванням виду роботи та тих вимог, які висуває університет та випускова кафедра;
- подати роботу в оформленому вигляді та захистити її перед комісією.

Конкретні терміни етапів виконання курсових та кваліфікаційних робіт мають бути відображені у календарному плані, складеному спільно з науковим керівником та (для кваліфікаційних робіт) затвердженому на засіданні випускової кафедри на початку навчального року, протягом якого буде виконуватися робота. В ході роботи план може коригуватися та уточнюватися, він має відображати логіку дослідження проблеми.

Поступове виконання роботи з наукової проблемою допомагає забезпечити її високу якість. Студенту надають допомогу викладач, який веде дисципліну, з якої виконується курсова робота, науковий керівник кваліфікаційної роботи, а за потреби – будь-який викладач кафедри, який спеціалізується на вивченні відповідного кола питань. Беручи до уваги здібності та успішність студента, його нахили, наукові інтереси, орану тему тощо, керівник допомагає визначити тип роботи (чи буде вона виключно теоретичною, чи буде і ній використано результати вторинного аналізу даних або емпіричного дослідження самостійно проведеного студентом), її спрямованість та характер.

1.2. Основні напрямки тематики курсових і кваліфікаційних робіт

Теми студентських наукових робіт не є випадковими, вони змістовно пов'язані з:

- 1) особливостями та унікальністю освітньо-професійної програми;
- 2) комплексною темою випускової кафедри;
- 3) актуальною соціальною ситуацією;
- 4) наявністю/відсутністю достатньої кількості літературних джерел, на які можна спиратися про написанні роботи;
- 5) власними науковими інтересами і практичними потребами студента.

Студенту слід мати на увазі, що існують пріоритетні напрями у розробці соціологічної проблематики, які пов'язані з наявністю певних актуальних проблем, явищ, процесів, що потребують соціологічного дослідження. Орієнтуватися в актуальності обраної теми та можливих підходах до вирішення практичної чи пізнавальної проблеми студенту допомагає науковий керівник, викладачі кафедри, а також знайомство з літературою. Важливо, щоб, обираючи тему, студент представляв її місце у системі з соціологічного знання, прогнозував певні результати своєї роботи.

Зауважимо, що теми курсової(их) і кваліфікаційної роботи одного здобувача можуть бути змістовно пов'язані між собою. При цьому теми курсових робіт або їх деякі аспекти можуть стати розділами та підрозділами кваліфікаційної роботи бакалавра. Такий взаємозв'язок забезпечує безперервність і послідовність науково-дослідної діяльності студента, глибину наукових знань та певну експертність у досліджуваній проблемі.

Наприклад, якщо студентом обрано такий напрям наукової роботи, як трансформація інституту освіти, то тема курсової роботи може бути сформульована наступним чином: «Реформування інституту освіти в сучасній Україні: переваги і недоліки», а тема кваліфікаційної роботи, з урахуванням поточної ситуації і умов повномасштабної війни, може бути такою: «Система освіти в умовах війни: ключові проблеми і шляхи їх подолання (на прикладі українських шкіл)».

Поряд з цим підкреслимо, що зв'язок тем курсової(их) і кваліфікаційної роботи не є обов'язковою умовою науково-дослідної роботи студента, з огляду на гнучкість та динамічність його інтересів.

Бажано, щоб кваліфікаційна робота бакалавра містила результати емпіричного дослідження самостійно поведеного студентом. Втім, з огляду на дескриптори, що відповідають шостому рівню Національної рамки кваліфікацій та першому циклу вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (більш детально вони описані на с. 16 цього видання), проведення самостійного емпіричного дослідження не є обов'язковим для кваліфікаційної роботи бакалавра. Важливо, щоб робота була присвячена актуальній темі, щоб в роботі здобувач продемонстрував розвинені навички синтезу та аналізу, глибокі знання теоретичного матеріалу, вміння оперувати соціологічними теоріями та концепціями, застосовувати їх по відношенню до вирішення актуальних питань сьогодення, навички роботи з інформацією і даними

соціологічних досліджень (навіть якщо ці дані не були зібрані ним самостійно), здатність робити самостійні висновки, формувати рекомендації, доступно і зрозуміло презентувати результати власних науково-дослідницьких здобутків.

Теми курсових та кваліфікаційних робіт бакалаврів, а також наукові керівники затверджуються на засіданні випускової кафедри.

1.3. Формулювання проблеми та актуальності теми, визначення об'єкта, предмета, цілей та завдань курсової і кваліфікаційної роботи

Постановка проблеми – найважливіший елемент написання не тільки курсових та кваліфікаційних робіт, але і будь-яких інших наукових праць (статей, тез доповідей, звітів тощо).

Проблема, що виділяється як заголовна при написанні наукових студентських робіт, має бути актуальною і це має бути відображено у вступі.

Логіка подачі матеріалу, викладена у структурі роботи (конкретно – у плані роботи), повинна розкривати можливості вирішення цієї проблеми та їх обґрунтування. При цьому важливо, щоб як у постановці проблеми, так і в алгоритмі її вирішення віддзеркалювалася власна авторська позиція студента, простежувалися особливості власного дослідницького пошуку.

При виконанні різних видів наукової роботи глибина аналізу матеріалу та самостійність осмислення проблеми відрізняються на різних пошукових рівнях, але в будь-якому випадку йде активний пошук проблеми, прагнення сформулювати її найбільш точно, вибудувати її, поділяючи на запитання та питання, оцінюючи її з позиції сучасних завдань, актуалізуючи її, встановлюючи ціннісне, змістовне співвідношення даної проблеми з іншими науковими питаннями та проблемами.

Слід розуміти, що актуальна соціальна проблема, яка порушується у курсовій або кваліфікаційній роботі не може бути повністю вирішена засобами цих робіт і зусиллями студента як їх автора. Написання роботи і поведене в її межах наукове дослідження має сприяти уточненню, поглибленню або, навпаки, розширенню наявних знань про проблему, окресленню перспектив її вирішення.

Специфікою проблеми, на яку соціолог спрямовує свою дослідницьку увагу, є безперечна значущість її вирішення для соціуму в цілому, для тієї чи іншої сфери життя, соціальної групи або організації (у випадку прикладного дослідження), для того чи іншого сектору соціальних процесів.

Соціальні проблеми, які досліджує соціолог, як правило, мають глобальні масштаби і базуються на складному переплетенні безлічі чинників, що їх породжують, отже *типовою помилкою* студентів є намагання досягнути проблему і всі її чинники повністю і, як наслідок, визначення занадто широкого спектра дослідження, що призводить до поверхневої, неточності висновків, низької практичної значущості результатів роботи. Для того, щоб уникнути цієї помилки, необхідно визначити і чітко сформулювати *об'єкт та предмет курсової або кваліфікаційної роботи*, виділити ті соціальні явища і процеси, які

будуть у фокусі розгляду автора.

Об'єкт роботи (дослідження, яке лягає в її основу) – це певне соціальне явище, процес, сфера суспільства, соціальна група, що містять проблему, яка потребує вирішення.

Предмет роботи – це частина об'єкта, що містить конкретну суперечність, на розв'язання якої буде спрямовано увагу і наукову діяльність студента. Важливо зауважити, що предмет роботи дослівно або майже дослівно відтворює формулювання її теми.

Наприклад, якщо тема роботи – «Реформування інституту освіти в сучасній Україні: переваги і недоліки», об'єктом в даному випадку буде освіта як соціальний інститут, а предметом – переваги і недоліки процесу реформування інституту освіти в сучасній Україні.

На вирішення суперечності мають бути орієнтовані цілі та завдання роботи. Їх формулювання мають бути максимально точними, конкретними та лаконічними та підпорядковуватися логіці вивчення проблеми.

Як цілі можуть бути визначені: виявити особливостей досліджуваного явища в певних умовах або стосовно будь-якої соціальної групи тощо; охарактеризувати досліджувані явища чи процеси; встановити закономірності; соціологічно осмислити (концептуалізувати) ті чи інші явища чи процеси; визначити чинники виникнення чи розвитку чогось та багато іншого. Ключове слово мети не обов'язково має бути дієсловом, допускаються і такі формулювання, як: «виявлення...», «встановлення...», «концептуалізація...» тощо. Не можна починати формулювання мети словами «проаналізувати» (або «аналіз»), «вивчити» (або «вивчення»), «дослідити» (або «дослідження»), адже мета роботи є результатом аналізу, вивчення чи дослідження, а отже самі по собі ці процеси і процедури метою бути не можуть.

Формулювання виконуваних завдань мають співвідноситися з певними структурними підрозділами роботи. Завдання виступають засобами конкретизації мети та дозволяють структурувати хід виконання дослідницької роботи. Вони дозволяють відповісти на запитання: «Що потрібно зробити, щоб досягти поставленої мети?». Завдання можуть бути як теоретичного, так і практичного характеру.

Наприклад:

мета роботи – соціологічна концептуалізація переваг і недоліків процесу реформування інституту освіти в сучасній Україні (в даному випадку, дійсно важливо уточнити, що «концептуалізація» саме «соціологічна», адже освітні реформи можуть скласти предмет дослідницької уваги представників педагогічної, правничої, філософської наук, а також наук сфери державного управління та ін.);

завдання роботи:

- надати визначення поняттю «інститут освіти»;
- охарактеризувати освіту як динамічну соціальну систему;
- здійснити огляд реформ освіти, які відбулися або відбуваються в Україні останні 5-7 років;
- визначити позитивні і негативні наслідки реформ освіти, які мають

Зауважимо, що якщо проблематика, обрана студентом, цікавить і захоплює його, – у такому разі він може знаходити набагато оригінальніші рішення, оскільки тут крім раціонального аналізу спрацьовують також нерациональні чинники, такі, наприклад, як інтуїція, натхнення та інші.

1.4. Принципи підбору та опрацювання літературних джерел

Виконання курсових та кваліфікаційних робіт бакалаврів з соціології обов'язково передбачає ретельну роботу з різними джерелами. Першим етапом цієї роботи є огляд наявної літератури.

Пошук необхідної літератури можна здійснювати як в університетській бібліотеці, так і в широкому Інтерне-просторі. На сьогоднішній день кожна сучасна університетська бібліотека має власні Інтернет-ресурси, веб-сайт, сторінки у соціальних мережах з доступом читачів до електронних каталогів видань і можливістю замовити та використати не тільки друковану, але й електронну версію видання. Для пошуку необхідних літературних джерел найчастіше використовуються ключові слова (фрази) та прізвища вчених, які працювали над аналогічними темами (у разі, якщо вони відомі студенту).

У ході роботи з літературними джерелами слід ознайомитися не лише з аналітико-описовою літературою, а й із критичними статтями, а також з енциклопедичними виданнями та ін. Потрібно звертати увагу і на бібліографічні виноски, посилання та вказівки у працях, що належать до теми наукового дослідження. Окрім того варто звертати увагу на дату виходу статті чи видання і намагатися уникати застарілих матеріалів, виданих пізніше, ніж 5 років тому. Зрозуміло, що є, наприклад, роботи класиків соціологічної думки, перекладені українською і видані, наприклад у 1980 р. Якщо студенту не вдається знайти більш «свіжого» перекладу, використання видання 1980 року в даному випадку буде виправданим. Теж саме стосується і першоджерел, тобто статей або книг, написаних відомими соціологами, які не були перекладені або перевидані.

Для повноцінного розкриття теми наукової роботи студента важливим є вивчення спеціальних досліджень – монографій, дисертацій, статей у журналах та збірниках наукових праць, тез доповідей конференцій тощо.

Серед журналів та збірників наукових статей як пріоритетні для вивчення та збору матеріалу з соціологічної проблематики, перш за все, слід зазначити журнали категорії «Б», в яких публікуються результати досліджень, які проводяться здобувачами вчених ступенів доктора філософії з соціології (PhD) та доктора соціологічних наук (Dr. habil.), тобто у фахових виданнях з соціології.

З огляду на те, що соціологічна проблематика є досить широкою, охоплює всі без виключення сфери суспільства, зачіпає всі процеси пов'язані з взаємодією людей у суспільстві, у малих і великих соціальних групах, процеси

розвитку особистості в суспільстві та багато іншого, для розкриття теми соціологічної роботи можна звертатися і до несоціологічних джерел: філософських, економічних, юридичних, психологічних, педагогічних та багатьох інших. Втім, для студентської роботи краще, щоб несоціологічні джерела не переважали у переліку літератури, на якій робота базується, адже, студент тільки вчиться бути соціологом, він не є носієм стійкої професійної свідомості соціолога, розвиненої соціологічної уяви, а отже є ризик, що, захопившись несоціологічною літературою, студент напише несоціологічну роботу.

Не рекомендується у якості літературних жерел використовувати кваліфікаційні роботи інших студентів, навіть посилаючись на них. Заборонено використовувати курсові роботи і реферати інших студентів, адже такі наукова цінність такого роду джерел є вельми сумнівною.

Опрацювання різноманітних літературних джерел за проблематикою, порушеною в курсовій або кваліфікаційній роботі, дозволяє студенту скласти поглиблене уявлення про об'єкт і предмет дослідження, визначити релевантні методи аналізу соціальної проблеми.

Підібраний в результаті опрацювання літературних джерел матеріал слід використовувати як з метою ілюстрації, аргументації окремих теоретичних положень досліджуваної проблеми, так і як вихідну базу творчого вивчення досліджуваного явища або процесу, визначення узагальнюючих характеристик або пошуку закономірностей у його розвитку.

При опрацювання літературних джерел, залежно від цілей і проблематики дослідження, ставляться різні завдання: в одних випадках інтерес представляє вся наукова праця, а в інших – тільки окремі її частини (розділи, параграфи тощо). Втім завжди слід отримати загальне уявлення про джерело, тобто ознайомитись із назвою, типом видання, автором, роком видання, анотацією, структурою, списком літератури. Таке ознайомлення допомагає оцінити необхідність подальшої роботи з даним джерелом, з'ясувати, чи представляє воно наукову цінність для курсової або кваліфікаційної роботи, обрати форму фіксування відібраного з нього матеріалу (тобто визначити, що саме і яким саме чином буде процитовано).

Спеціальну літературу можна читати двома основними способами: поверхневий перегляд, так би мовити, «по-діагоналі»; ретельне читання і перечитування тексту. Перший спосіб підходить для літератури, що стосується тієї проблематики, в якій студент добре орієнтується або тієї, яка є другорядною не дуже значущою в розрізі проблеми, яку він досліджує. Ретельне ж опрацювання тексту є необхідним у тих випадках, коли студент опрацьовує кардинально нову або принципово важливу для його роботи інформацію.

Слід зазначити, що при написанні курсових робіт читання літератури має бути ретельним, адже опрацьовується відносно невелика кількість джерел, кожне з яких має бути принципово важливим для теми роботи. Якщо ж йдеться про кваліфікаційну роботу, то перелік літератури, з якою працює студент може доходити до 100 одиниць і навіть перевищувати цю кількість, тож зазначені

вище способи читання варто поєднувати.

Для кращого запам'ятовування та успішної імплементації опрацьованого літературного матеріалу у текст роботи, студенту варто коротко нотувати основні ідеї з кожного джерела, а також фіксувати своє ставлення до цих ідей, фіксувати зв'язок з досліджуваною проблемою. При цьому студент набуває важливі навички та вміння у відборі та узагальненні головного, у короткому формулюванні основних положень та аналізі прочитаного.

Підводячи підсумок, зауважимо, що перші кроки студента з написання курсових та кваліфікаційних робіт пов'язані з вмінням побачити та сформулювати проблему, визначити мету та завдання, опрацювати літературні джерела та скласти робочий (приблизний) план роботи. Подальший алгоритм виконання цих двох видів робіт відрізняється низкою специфічних характеристик, на яких буде зауважено у наступних розділах.

II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУРСОВОЇ РОБОТИ З СОЦІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ

Написання курсових робіт передбачає знання матеріалу певного навчального курсу та вміння студента розглянути кілька ключових питань з урахуванням сучасного бачення проблеми. Така робота сприяє закріпленню отриманих теоретичних знань, допомагає набути необхідні навички, що стосуються систематизації та викладу матеріалу, його самостійного осмислення, формулювання висновків, аргументації власної точки зору та ін.

Курсова робота має наступні складові частини:

- 1) зміст (план);
- 2) вступ;
- 3) основні розділи та підрозділи;
- 4) висновки;
- 5) список використаних літературних джерел;
- 6) додатки (за необхідністю).

У *вступі* обґрунтовується вибір теми, показується її актуальність, значущість, чітко і коротко формулюється об'єкт, предмет, мета, завдання курсової роботи (дослідження, що лягає в її основу), також зауважується не теоретико-методологічній та емпіричній базі роботи, надається короткий опис структури роботи, а також зазначається кількість використаних літературних джерел. Вступ має бути стислим та лаконічним. Обсяг вступу не повинен перевищувати 10% загального обсягу роботи.

Курсова робота містить 2-3 *сміслових розділи*, кожен з яких може розділятися на підрозділи та відображає один з етапів досягнення поставленої мети. Окремі аспекти проблеми відображаються у підрозділах. Як розділи, так і підрозділи повинні мати назви. Розділи мають бути взаємопов'язані між собою. У першому розділі, як правило, визначається ступінь розробленості проблеми, розглядаються різні теоретико-методологічні підходи до дослідження та обґрунтовуються переваги і вибір автором якогось конкретного з них, розкривається сутність основних понять, методів, що застосовуються у дослідженні. У інших розділах послідовно вирішуються зазначені у вступі завдання. По кожному з розділів курсової роботи є обов'язковими висновки. Ступінь самостійності висновків, їх наукова обґрунтованість та стилістична гармонійність, а також логічна пов'язаність із текстом є найважливішими критеріями оцінки курсової роботи.

У *висновках* підводяться загальні підсумки щодо проведеного дослідження, даються пропозиції та рекомендації щодо вирішення проблемної ситуації, позначаються подальші напрями дослідження. Загальні висновки не повинні повторювати проміжні, зроблені після кожного структурного розділу роботи. Обсяг висновків, як правило, становить 3–5 сторінок.

Усі вказані частини роботи (вступ, основні розділи, висновки) мають окремий заголовок та починаються з нової сторінки. Підрозділи, на які ділиться кожен розділ, також мають назви, втім їх не варто починати з нової сторінки.

Наприкінці роботи містяться *список використаних літературних джерел*

та *додатки* (за необхідності), оформлені відповідно до існуючих стандартів (див. додатки 7 та 8 цього видання).

Курсова робота, включаючи титульний лист, оформлений відповідно до вимог закладу освіти та випускової кафедри (див. додаток 4), надається керівнику спочатку в електронному вигляді, адже текст роботи має бути обов'язково (не пізніше як за десять днів до захисту курсової роботи) перевірений на наявність запозичених частин з відкритих джерел в Інтернеті чи внутрішньої бази документів університету, за допомогою онлайн сервісу Unicheck чи подібних.

Після того, як всі роботи здобувачів відповідної академічної групи пройшли перевірку на наявність запозичень, результати перевірки обговорюються на кафедрі та робиться висновок щодо рекомендації до захисту. Для того, щоб робота була допущена до захисту, вона має відповідати всім вимогам до її змісту та оформлення, а також не має містити плагіату (привласнення виконувачем курсової роботи ідей інших авторів).

Після того, як курсову роботу рекомендовано до захисту, студент має роздрукувати текст і передати його на кафедру. Якщо навчання в університеті здійснюється виключно у дистанційному режимі, то достатньо передати на кафедру тільки електронну версію роботи у форматі PDF.

Обсяг курсової роботи – 25–35 друкованих сторінок (використовується одна сторона аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм), набраних шрифтом Times New Roman 14 pt через 1,5 інтервал. Листи скріплюються з лівого боку або вкладаються в папку. Детальніше правила оформлення курсової роботи наведено на сторінках 23–24 цих методичних рекомендацій.

Для подання та захисту курсової роботи її перший варіант має бути представлений керівнику за місяць до захисту. Остаточний варіант роботи представляється за 10 днів до захисту. До нього керівник додає свою рецензію.

Захист курсової роботи здійснюється як окремий захід, який проводиться у форматі наукового семінару студентів. Захист відбувається перед комісією, яка складається із завідувача випускової кафедри, викладача, який керує написанням курсових робіт, та 1-2 науково-педагогічних працівників випускової кафедри. Студентам, які є авторами найкращих курсових робіт, рекомендується презентувати їх зміст у виді доповіді на науковій конференції.

Під час захисту студент виступає з повідомленням про результати, отримані в ході підготовки та виконання курсової роботи, та відповідає на запитання членів комісії, які виходять зі змісту доповіді та курсової роботи. Повідомлення студента на захисті повинно тривати від 7 до 10 хвилин, його бажано супроводжувати медіа-презентацією (за якісно виконану медіа-презентацію надаються додаткові бали, які входять до підсумкової оцінки за курсову роботу).

Після захисту курсової роботи комісія дає їй остаточну оцінку, яка вноситься до екзаменаційної відомості та учбової картки (індивідуального навчального плану) студента.

Курсова робота оцінюється за наступними шкалами: 100-бальною; національною (як диференційований залік); ECTS (див. додаток 3).

Оцінювання курсової роботи базується на систематичності роботи студента протягом періоду її підготовки, якості представленого тексту (зміст роботи, самостійність її виконання, її оформлення) та якості захисту (зміст доповіді та форма її подання (в тому числі, наявність/відсутність медіа-презентації), відповіді на запитання).

Оцінка роботи здійснюється на основі комплексного критерію, в якому можуть бути виділені такі вимоги:

1. Відповідність вимогам закладу освіти та випускової кафедри;
2. Наявність творчих та самостійних моментів дослідження;
3. Ступінь вивченості матеріалу з проблеми;
4. Ступінь опрацьованості проблеми;
5. Глибина та послідовність викладу матеріалу;
6. Закінченість, обґрунтованість дослідження;
7. Науковість та достовірність поданої інформації;
8. Глибина, обґрунтованість висновків та їх аргументація.
9. Вміння поєднати теоретичний та емпіричний рівень;
10. Вільне володіння матеріалом;
11. Логіка та характер викладу при захисті.
12. Аргументованість та точність відповідей на запитання та критичні зауваження.
13. Систематичність роботи студента протягом всього періоду написання курсової роботи.

ІІІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА З СОЦІОЛОГІЇ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ВИКОНАННЯ

Кваліфікаційна робота бакалавра – це самостійна індивідуальна робота студента, яка ґрунтується на аналізі теоретичного і емпіричного матеріалу, може включати елементи дослідження, інновацій, проектування, прогнозування та є підсумком теоретичної та практичної підготовки в рамках обов'язкової компоненти освітньо-професійної програми.

Здобуття студентом ступеня першого (бакалаврського) рівня вищої освіти передбачає засвоєння наступних характеристик, що відповідають шостому рівню Національної рамки кваліфікацій та першому циклу вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Відповідно до дескрипторів Національної рамки кваліфікацій отримання вищої бакалаврської освіти передбачає надбання здобувачем наступних характеристик:

- знання: концептуальні наукові та практичні знання, критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання;

- уміння/навички: поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички, майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання;

- комунікація: донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації; збір, інтерпретація та застосування даних; спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово;

- відповідальність і автономія: управління складною технічною або професійною діяльністю чи проектами; спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах; формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти; організація та керівництво професійним розвитком осіб та груп; здатність продовжувати навчання із значним ступенем автономії.

Відповідно до Положення про підготовку і захист кваліфікаційних робіт студентами Державного біотехнологічного університету (<http://surl.li/lhcii>), основними етапами підготовки та виконання кваліфікаційної роботи є:

- вибір теми та її затвердження (вересень поточного навчального року, в якому буде відбуватися захист);

- розробка завдання та складання поетапного плану виконання кваліфікаційної роботи (вересень);

- опрацювання літературних джерел (жовтень);

- підготовка теоретико-методологічної частини роботи (листопад-січень);

- проведення проміжного слухання результатів виконання студентами теоретико-методологічної частини роботи, з позначенням перспектив виконання практичності (емпіричної) частини роботи (слухання проводиться у

формі семінару, де студенти виступають з доповідями щодо виконаної роботи, за присутністю завідувача випускової кафедри і наукових керівників всіх кваліфікаційних робіт здобувачів відповідної академічної групи; лютий);

- збирання фактичного матеріалу, в тому числі, під час виробничої практики (лютий-березень);

- обробка матеріалу, за необхідності, із застосуванням сучасних методів математико-статистичного аналізу і відповідних програм з обробки статистичних даних, формулювання висновків (квітень);

- подання першого варіанту роботи на ознайомлення науковому керівнику (протягом останнього тижня квітня);

- усунення недоліків, написання остаточного варіанту тексту, оформлення кваліфікаційної роботи (травень);

- подання електронного варіанту кваліфікаційної роботи на випускову кафедру для перевірки на наявність академічного плагіату (робота подається через наукового керівника особі, яка спеціально призначена кафедрою для здійснення відповідної перевірки), отримання звіту перевірки (травень);

- обговорення кваліфікаційних робіт і результатів перевірки на засіданні випускової кафедри, з винесенням рішення щодо рекомендації (або не рекомендації) до захисту (травень);

- передзахист, який відбувається у формі семінару, на кому здобувачі виступають з доповідями за змістом кваліфікаційних робіт у присутності завідувача випускової кафедри та наукових керівників (останній тиждень травня або початок червня, втім не пізніше ніж за місяць до встановленої дати захисту);

- коригування тексту кваліфікаційної роботи за рекомендаціями, отриманими на передзахисті та подання електронного і переплетеного варіантів кваліфікаційної роботи на випускову кафедру (за два тижні до встановленої дати захисту);

- подання на випускову кафедру відгука наукового керівника, а також зовнішньої рецензії від експерта галузі на кваліфікаційну роботу (не пізніше, ніж за три робочі дні до встановленої дати захисту);

- подання кваліфікаційної роботи, а також супровідних документів (завдання, звіту за результатами перевірки на наявність академічного плагіату, відгуку наукового керівника, зовнішньої рецензії) на електронному носії, а також у друкованому переплетеному варіанті до наукової бібліотеки університету для оформлення і розміщення в репозитарії;

Захист кваліфікаційної роботи відбувається перед Державною екзаменаційною комісією, до складу якої входять завідувач випускової кафедри, зовнішні(й) стейкхолдер(и) (експерти галузі, фахівці-практики, випускники), а також окремі науково-педагогічні працівники випускової кафедри.

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються студенти, які успішно склали екзаменаційні сесії, пройшли практики, захистили відповідні звіти, виконали всі завдання індивідуального плану, виконали кваліфікаційну роботу відповідно до плану та пройшли перевірку на наявність/відсутність

академічного плагіату. Студентам, які успішно захистили кваліфікаційну роботу відповідно до освітньо-професійної програми, рішенням Державної екзаменаційної комісії присуджується ступінь вищої освіти «бакалавр» та присвоюється відповідна кваліфікація.

Кваліфікаційна робота бакалавра з соціології передбачає теоретичний та емпіричний аналіз обраної проблеми. При цьому емпірична частина роботи може ґрунтуватися як на даних досліджень, проведених українськими та закордонними вченими, так і на даних дослідження, проведеного автором самостійно. Кваліфікаційна робота являє собою сукупний результат вивчення здобувачем соціологічної науки, засвоєння практичних навичок соціолога.

Слід особливо звернути увагу на *організацію виконання роботи*. Організаційні питання впливають на якість роботи, її успішний захист.

Починається все з *вибору теми*. Чим раніше студент зробить це, тим більше часу та можливостей у нього буде для вивчення проблеми та написання роботи. Вибору теми передруть всі попередні роки навчання, самостійна робота, підготовка та написання курсових робіт, виконання завдань навчальної практики, участь у різноманітних конкурсах та конференціях, соціологічному гуртку та ін. Тема кваліфікаційної роботи, її структура уточнюються під час розробки плану та узгоджуються з науковим керівником, а потім затверджуються на засіданні випускової кафедри.

Структура кваліфікаційної роботи, як правило, включає:

- 1) титульний аркуш;
- 2) зміст;
- 3) вступ;
- 4) кілька розділів, підрозділів основного тексту, а також висновки за кожним розділом;
- 5) висновки (загальний підсумок роботи);
- 6) список використаних літературних джерел (не менше 35 одиниць);
- 7) додатки (за необхідності).

Зміст, вступ, основні розділи і підрозділи, а також висновки складають основний текст кваліфікаційної роботи. Зауважимо, що обсяг (кількість сторінок) кваліфікаційної роботи визначається саме за основним текстом, до якого не входять титульні аркуші, перелік використаних літературних джерел і додатки.

Кваліфікаційна робота повинна містити загальнометодологічну, спеціально-теоретичну та прикладну (емпіричну) частини.

Вступ дипломної роботи має містити обґрунтування актуальності проблеми, об'єкт та предмет, мету та завдання дослідження, короткий огляд літератури з обраної проблеми, обґрунтування теоретико-методологічної бази роботи, короткий огляд емпіричної частини роботи, загальний опис структури роботи, а також зазначення кількості використаних літературних джерел.

Методологічна частина роботи (30–40% обсягу основного тексту роботи) є описом і критичним аналізом тих загальнотеоретичних позицій, які існують з досліджуваної проблеми, і тих, на які конкретно спирається автор. Аналізувати публікації можна шляхом їх угруповання за науковими напрямками чи за хронологічним принципом. Такий аналіз обов'язково передбачає власну

оцінку студентом положень, що розглядаються. Огляд літератури має відображати рівень опрацьованості відповідного питання в соціологічній науці. У цій частині здійснюється уточнення основних понять, якими оперує автор, визначаються основні логічні зв'язки. На початку необхідно визначити ширше поняття, а потім перейти до більш вузьких, які описують ті чи інші частини, сторони досліджуваного явища, процесу тощо. Необхідно з'ясувати, хто ввів поняття, яке значення воно має в інших науках, у вітчизняній та зарубіжній соціології.

Спеціально-теоретична частина роботи (30% обсягу основного тексту роботи) містить положення, що належать до середнього рівня соціологічного знання та їх застосування до конкретної проблемної ситуації.

Прикладна (емпірична) частина роботи (30–40% обсягу основного тексту роботи) дає діагностику проблемної ситуації, розкриває динамічний зріз соціальних явищ, демонструє кількісний вимір соціальних процесів. Слід пам'ятати, що аналіз даних – це не просто їх опис, він повинен містити і пояснення одержаного матеріалу.

Як вже зазначалося, кваліфікаційна робота бакалавра не потребує обов'язкового проведення автором власного емпіричного (конкретно-соціологічного) дослідження. Якщо студент все ж таки вирішив таке дослідження провести, у додатках обов'язково потрібно представити інструментарій дослідження та бажано – програму дослідження.

У *висновках* підводяться підсумки дослідження, яке склало основу кваліфікаційної роботи, окреслюються перспективи подальшого вивчення проблеми, гадаються рекомендації щодо впровадження отриманих результатів у соціальну практику.

Трапляється, що в ході підготовки роботи студент збирає великий обсяг матеріалу і намагається майже повністю включити його в роботу. Слід врахувати, що виконані при цьому розрахунки, таблиці, схеми, діаграми та графіки найкраще включити в роботу не у вихідному стані, а у вигляді результатів аналізу, у формі оглядових, зведених таблиць, діаграм та графіків. Для ефективнішого використання всього матеріалу є кілька способів. Наприклад, розрахунки, що мають самостійне значення і представляють логічно закінчене ціле, коротко описавши в тексті, можна винести у додаток; слід уникати розлогих цитат та детального переказу думок інших авторів, необхідно їх викладати коротко, обов'язково посилаючись на відповідні джерела. Це збільшує цінність роботи, свідчить про професіоналізм виконавця.

У *додатку* поміщають матеріал, що доповнює основний зміст роботи.

Текст кваліфікаційної роботи бакалавра виконується державною мовою. За певних обставин, текст може бути виконано будь-якою мовою країн Європейського Союзу, якщо студент і науковий керівник вільно володіють цією мовою, і серед членів Державної екзаменаційної комісії будуть представники, які вільно володіють цією мовою.

Обсяг роботи – 40–50 сторінок друкованого тексту (шрифт – Times New Roman, розмір – 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5). Детальніше правила оформлення кваліфікаційної роботи наведено на с. 23-24 цього видання.

Кваліфікаційна робота обов'язково повинна доповнюватися *анотаціями* українською та англійською мовами, які розташовуються наприкінці роботи, після переліку використаних літературних джерел (якщо робота не містить додатків), або після додатків в наступному порядку: перша – анотація, виконана тією ж мовою, що й робота, потім – іншомовна анотація. Сторінки, на яких надано анотації – не нумеруються.

Анотація слугує для швидкого ознайомлення зі змістом роботи і має бути стислою та інформативною. Її об'єм – до 350 слів, щоб вона помістилася на одній сторінці формату А4 (210×297 мм). Анотація містить інформацію про: проблему, якій присвячено роботу; об'єкт та предмет роботи; структуру роботи; стислу характеристику теоретичної та практичної (емпіричної) частин роботи; основні висновки; загальний обсяг роботи (кількість всіх сторінок – без анотацій) та обсяг основного тексту; кількість використаних літературних джерел (див. Додаток 9).

Анотація обов'язково доповнюється *ключовими словами*. Ключові слова визначають суть роботи та прописуються після тексту анотації. Перелік ключових слів має містити від 5 до 7 слів (словосполучень), надрукованих великими літерами в називному відмінку, в рядок через кому.

Строки подання та захисту дипломної роботи визначаються календарним планом, затвердженим на випусковій кафедрі, вони залежать від передбачуваної дати захисту кваліфікаційної роботи

Студентам рекомендується працювати над кваліфікаційною роботою систематично, надаючи науковому керівнику чорнові варіанти роботи частинами, що мають логічну завершеність.

Як вже зазначалося, дипломна робота представляється на кафедрі згідно затвердженого графіку разом із відгуком наукового керівника та зовнішньою рецензією.

На завершальному етапі підготовки дипломної роботи основні одержані результати мають пройти апробацію (процедуру передзахисту) на кафедрі. У ході апробації докладно обговорюються використані методи дослідження, достовірність одержаних результатів, обґрунтованість висновків та ін. Кафедра виносить висновок про допуск роботи до захисту у разі, якщо вона відповідає всім вимогам, не містить плагіату.

Остаточний варіант роботи в переплетеному та електронному вигляді надається на кафедру за два тижні до захисту.

Захист дипломної роботи здійснюється перед державною комісією, яка складається з провідних фахівців у галузі соціології та затверджується вченою радою університету.

Для подання роботи до захисту потрібна наявність наступних документів:

1. Звіт з перевірки роботи на наявність/відсутність академічного плагіату;
2. Завдання на виконання кваліфікаційної роботи бакалавра (затверджене на початку поточного навчального року на засіданні випускової кафедри);
3. Відгук наукового керівника;
4. Зовнішня рецензія, складена та підписана компетентним експертом

галузі або фахівцем-практиком;

4. Текст роботи, оформлений відповідно до встановлених вимог.

У відгуку наукового керівника встановлюється актуальність обраної теми, ступінь самостійності одержаних результатів, рівень володіння методикою та технікою дослідження, ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, зауважується на результатах перевірки роботи на наявність/відсутність академічного плагіату, дається загальна оцінка роботи.

У рецензії наголошується на якості виконаної кваліфікаційної роботи, вказуються конкретні переваги та недоліки, відповідність роботи вимогам, що висуваються, дається загальна оцінка роботи рецензентом.

Під час підготовки до захисту студент має добре продумати відповіді на зауваження, що містяться у відгуку наукового керівника, а також у рецензії.

Усі необхідні для захисту документи мають бути подані до Державної екзаменаційної комісії не пізніше, ніж за три дні до захисту (відповідальному секретарю комісії).

Захист кваліфікаційних робіт проводиться перед Державною екзаменаційною комісією та вважається правочинним, якщо у засіданні комісії бере участь не менше двох третин її складу.

Захист кваліфікаційних робіт відбувається в урочистій обстановці. Цей захід складається з усних повідомлень студентів про результати виконаних ними досліджень та відповідей на запитання членів Державної екзаменаційної комісії. Для процедури захисту однієї роботи відводиться не більше 30 хвилин, у тому числі до 10 хвилин – виклад основних положень проведеного дослідження. Під час такого викладу автор роботи має зосередитись на результатах, отриманих ним особисто, стисло повідомити про процедуру їх отримання та сформулювати основні висновки дослідження. Обов'язковою складовою процедури захисту є підготовка та демонстрація презентацій. У презентації має бути зазначена мета роботи, завдання, об'єкт, предмет, результати дослідження. Титульний слайд презентації повинен містити відомості про назву роботи, ідентифікувати студента та його наукового керівника.

Після виступу задаються питання та зачитується рецензія та відгук. Автор роботи повинен дати вичерпну відповідь на всі питання, а також на зауваження у рецензій та відгуку.

Публічний захист кваліфікаційної роботи має носити характер наукової дискусії і проходити в обстановці високої вимогливості, принциповості та дотримання наукової етики.

Після завершення процедури захисту Державна екзаменаційна комісія виносить своє рішення. Для позитивного рішення потрібна проста більшість голосів членів комісії, які брали участь у голосуванні.

За позитивного рішення щодо захисту кваліфікаційної роботи бакалавра здобувачу присвоюється перший (бакалаврський) рівень вищої освіти і надається кваліфікація бакалавра соціології.

Роботи, за результатами захисту яких Державна екзаменаційна комісія

винесла негативні рішення, можуть бути подані до повторного захисту у переробленому вигляді не раніше ніж через рік після винесення остаточного рішення.

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи бакалавра базуються на різних аспектах якості роботи протягом всього періоду її підготовки, якості представленого тексту, якості та захисту (зміст доповіді та форма її подання, відповіді на запитання та зауваження).

Оцінка роботи здійснюється на основі комплексного критерію, в якому можуть бути виділені такі вимоги:

1. Відповідність вимогам кафедри;
2. Відсутність академічного плагіату;
2. Творчий та самостійний характер дослідження;
3. Ступінь вивченості матеріалу з проблеми;
4. Ступінь розробленості проблеми;
5. Глибина та послідовність викладу матеріалу;
6. Завершеність, обґрунтованість дослідження;
7. Науковість та достовірність отриманої інформації;
8. Глибина, обґрунтованість висновків та їх аргументація;
9. Вміння поєднати теоретичний та емпіричний рівні;
10. Вільне володіння матеріалом;
11. Логіка і характер викладу при захисті;
12. Аргументованість і точність відповідей на запитання та критичні зауваження;
13. Якість та систематичність роботи.

Оцінка кваліфікаційних робіт бакалаврів виставляється за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS (див. додатки 2 та 3).

У кваліфікаційній роботі бакалавра з соціології студент має продемонструвати здатність застосування своїх знань на практиці, достатню компетентність з питань проведення соціологічного дослідження, аналізу даних, а також вміння застосовувати одержані результати для вирішення реальних соціальних проблем.

Таким чином, написання та захист курсових і кваліфікаційних робіт бакалаврів є одними з основних форм роботи студента, що дозволяють підвищити його кваліфікаційний рівень та виміряти глибину освоєння знань, а також розвитку навичок, умінь та компетентностей щодо самостійного вирішення соціологічних проблем.

IV. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВИХ І КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ

4.1. Правила оформлення друкованого тексту

Курсова та кваліфікаційна роботи виконуються на білому папері формату А4 (210×297 мм), через півтора інтервали, з використанням шрифту текстового редактора Word – Times New Roman, 14-й кегль. Текст друкується з дотриманням таких відступів від краю сторінки: лівий – 30 мм, верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм. Абзацний відступ – 1,25 см (виставляється у налаштуваннях). У тексті роботи допускаються виділення курсивом. Заголовки розділів прописуються великими напівжирними літерами. Заголовки підрозділів – звичайними напівжирним шрифтом.

Загальний обсяг (обсяг тексту до списку літератури) курсової роботи – 25–35 сторінок, кваліфікаційної роботи бакалавра – 40–60 сторінок.

Сторінки мають наскрізну нумерацію. В курсовій роботі першою сторінкою є титульний аркуш, який відповідає вимогам випускової кафедри (див. Додаток 4), другою сторінкою – зміст роботи, що відображає її структуру, план (див. Додаток 6).

У кваліфікаційній роботі бакалавра – першою сторінкою є титульний аркуш, який відповідає вимогам закладу вищої освіти та випускової кафедри, другою – завдання кваліфікаційної роботи бакалавра, яке також оформлюється згідно вимог закладу вищої освіти та випускової кафедри (див. Додаток 5), третьою – зміст роботи, що відображає її структуру, план (див. Додаток 6).

На сторінках титульного аркуша і завдання номера сторінок не проставляються. Далі нумерацію ведуть арабськими цифрами, проставляючи номери сторінок у верхньому правому куті аркуша. Нумерація сторінок проставляється до кінця тексту роботи (крім анотації, яка є обов'язковою для кваліфікаційної роботи бакалавра).

На титульному аркуші курсової роботи має стояти підпис наукового керівника.

На титульному аркуші кваліфікаційної роботи має стояти підпис декана факультету та завідувача випускової кафедри, що засвідчують допуск роботи до захисту, а також підписи студента та наукового керівника. На завданні кваліфікаційної роботи бакалавра ставиться підпис завідувача випускової кафедри, що засвідчує затвердження завдання та дату затвердження, а також підписи студента та наукового керівника.

Розділи (заголовки) роботи позначаються арабськими цифрами, прописуються великим літерами, напівжирним шрифтом, розміщуються по центру сторінки, в кінці заголовка точка не ставиться.

Підрозділи роботи позначаються позначається здвоєними арабськими цифрами з точкою: 2.1. (перший підрозділ другого розділу, після точки заголовок починається з великої літери). Вони прописуються звичайним, напівжирним шрифтом, розміщуються по ширині сторінки, в кінці точка не ставиться.

Перенесення слів у заголовках не допускається.

Розділи повинні починатися з нової сторінки. Підрозділи починаються на поточній сторінці через абзацний відступ після завершення попереднього підрозділу.

У змісті вказуються номери сторінок тексту, які відповідають початку основних розділів та підрозділів, а також інших структурних складових тексту, таких, як «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ».

Після заголовків робиться відступ від основного тексту. У тексті не повинні мати місце відступи між абзацами. У тексті не допускаються скорочення.

Умовні позначення, терміни та слова іноземною мовою допускається тільки після їх повного пояснення у тексті при першому згадуванні. Наприклад: «У сучасних закладах вищої освіти (далі за текстом – ЗВО) активні реформи розпочалися після доєднання України до Болонського процесу...».

Припускається, що орфографічні, пунктуаційні та інші помилки, що виявлені у тексті після подання роботи на кафедру в переплетеному вигляді, можуть бути охайно виправлені, зафарбовані білим кольором або заклеєні відповідного розміру смужкою білого паперу, що збігається за кольором з папером, на якому друкується робота. Дозволяється наявність не більше двох виправлень на одній сторінці.

4.2. Оформлення літературних джерел, цитат та посилань

У процесі роботи з літературою, в ході її використання в курсових та кваліфікаційних роботах слід приділити особливу увагу цитуванню та посиланням. Правильно оформлені цитування та посилання є необхідною вимогою, яка стосується дотримання принципів академічної доброчесності.

Наведена в роботі цитата обов'язково має повністю відповідати оригіналу – зберігати всі його особливості, орфографію, пунктуацію та виділення шрифтом. Цитата має супроводжуватися бібліографічною довідкою, в якій зазначається автор, назва цитованого твору, місце видання, рік видання та сторінка. Якщо йдеться про електронне видання, то місце, рік видання і сторінка можуть бути відсутні, втім необхідно дати електронне посилання.

Цитати необхідно наводити для підтвердження власних аргументів студента посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору. Отже, загальні вимоги до оформлення цитування такі: а) текст цитати починається і закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий в джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання; б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту; в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело.

Посилання в тексті роботи на джерела зазначається в кінці речення згідно їхнього переліку у квадратних дужках, наприклад: [7, с. 17] (це означає, що було процитоване сьоме джерело з переліку літературних джерел роботи, а цитований фрагмент розташований на 17-й сторінці цього джерела). Якщо для

цитування використовується електронний ресурс, який не має сторінок, то посилання може мати такий вигляд: [21] (це означає, що було процитоване двадцять перше джерело з переліку літературних джерел роботи).

Повний бібліографічний опис використаних та цитованих джерел оформлюється відповідним чином і надається наприкінці роботи в окремому розділі під назвою «ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ» (див. Додаток 7).

Мінімальна кількість літературних джерел у списку:

- для курсової роботи – 15;
- для кваліфікаційної роботи бакалавра – 35.

Список використаних літературних джерел подається у тексті роботи після висновків, починаючи з нової сторінки.

До списку використаних літературних джерел включаються вітчизняні та зарубіжні джерела (виключаючи ті, що мають авторство Росії як країни-агресора), які згадувалися чи цитувалися у роботі, а також ті, з якими автор ознайомився у процесі підготовки рукопису.

Перелік літературних джерел може формуватися і представлятися двома способами: 1) за алфавітом; 2) за послідовністю згадування у тексті.

Випускова кафедра рекомендує студентам використовувати саме перший з наведених способів, з огляду на те, що основний блок бібліографіє формується на першому етапі роботи, ще до початку написання тексту.

Вказані літературні джерела розташовують у наступній послідовності: в алфавітному порядку перераховуються роботи українською мовою, йде література іноземними мовами в порядку латинського алфавіту. При цьому у списку застосовується суцільна нумерація джерел.

В Україні діють два затверджені Національні стандарти, що відповідають за оформлення бібліографічної інформації в науковій роботі:

1. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Чинний від 2007-07-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2007. 47 с. Це регламентуючий документ для оформлення бібліографічних списків, списків використаної літератури, списків літератури в наукових роботах тощо;

2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. Цей стандарт є регламентуючим документом для оформлення бібліографічних посилань та бібліографічних списків посилань у наукових роботах. Він установлює види бібліографічних посилань, правила та особливості їхнього складання й розміщення в документах. Стандарт поширюється на бібліографічні посилання в опублікованих і неопублікованих документах незалежно від носія інформації.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 3 лютого 2017 р. № 155/30023), спрощено вимоги до оформлення списку використаних джерел. Зокрема, на вибір можна використовувати Національний стандарт України «Інформація та

документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015» або один із стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, які є загальноновживаними в зарубіжній практиці оформлення наукових робіт (приклади оформлення див. у додатку 8).

Для підбору літератури необхідно враховувати наступні правила:

1. Важливо, щоб цитований текст мав конкретного автора та конкретні вихідні дані; достовірність інформації з джерел, що не мають цих важливих компонентів викликає сумніви, а отже доцільність їх використання в науковій роботі також є сумнівною;
2. Цитоване джерело обов'язково повинно мати науковий або довідниковий характер (статті у наукових журналах, монографії, звіти, дисертації, матеріали конференцій, словники, енциклопедії, офіційні документи та подібні);
3. Забороняється використання у якості літературних джерел реферати, курсові та подібні роботи студентів, адже наукова та інноваційна цінність таких робіт є сумнівною.

4.3. Статистичні таблиці та графіки

Для компактної та рельєфної ілюстрації досліджуваного матеріалу нерідко використовують статистичні таблиці та графіки.

Найчастіше таблиці та графіки в курсовій чи кваліфікаційній роботі з соціології прикрашають роботу, демонструють навички студента акумулювати та презентувати дані, акцентувати увагу на найбільш значущих і цікавих результатах досліджень.

Як і всі структурні елементи наукової роботи студента, таблиці та графіки мають бути правильно оформлені.

Так, цифри у статистичній таблиці, зазвичай, дають або без десяткових знаків, або з одним десятковим знаком. При округленні цифрових даних керуються загальноприйнятими правилами.

Слово «Таблиця» пишеться з правого боку аркуша із зазначенням її номера, а з нового рядка по центру подається назва таблиці – все виділяється напівжирним шрифтом або курсивом. У таблиці обов'язково мають бути зазначені одиниці, у яких представлені дані (% , абсолютні частоти тощо).

Графіки, схеми позначаються словом «Рисунок». Слово «Рисунок» та його назва розташовують під графіком та виділяють напівжирним шрифтом. При графічному зображенні інформації також мають бути зазначені одиниці вимірювання. Графік повинен бути якісно виконаний технічно для безпроблемного візуального сприйняття читачем.

Підготовлені для ілюстрації результати аналізу емпіричного матеріалу – таблиці, графіки тощо мають окрему нумерацію з посиланням на них у тексті, що вказує на відповідний розділ і порядковий номер ілюстрації (таблиці або графіку), які між собою відокремлюються точкою. Наприклад: (див. Рис. 1.1 та 2.3 чи див. Табл. 1.2). Це вказує на перший рисунок у першому розділі та третій

рисунок у другому розділі роботи, а також на другу таблицю у першому розділі роботи).

Таблиці та графіки слід розташовувати після першої згадки про них у тексті. Великі таблиці або системи графіків слід виносити в додатки.

Найбільш цінні з погляду проведеної науково-дослідної роботи графіки або таблиці можуть бути оформлені як наочний матеріал та представлені перед комісією під час захисту.

4.4. Оформлення додатків

Додатки наводяться наприкінці роботи, після списку використаних літературних джерел, у порядку згадування їх у тексті. Сторінки додатків нумеруються у межах загальної нумерації роботи. Додатки включають допоміжний матеріал: таблиці; графіки; ілюстрації; документи (наприклад, програму та інструментарій соціологічного дослідження) тощо.

Додатки нумерують, наприклад, «Додаток А», «Додаток Б» тощо. У тексті роботи обов'язково роблять посилання на них: (див. Додаток А).

Кожен додаток починається з нової сторінки і мати заголовок. Заголовок додатку друкують на наступній строчці після слів «Додаток __», розміщують по центру аркуша, друкують малими літерами з першої великої, виділяють напівжирним шрифтом.

V. ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК БАЗОВІ ПОСТУЛАТИ ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ БАКАЛАВРІВ

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Академічна доброчесність базується на згоді усіх учасників академічного процесу дотримуватися правил та виконувати покладені на них обов'язки (див. «Кодекс академічної доброчесності Державного біотехнологічного університету» <http://surl.li/lhcrl>).

До основних принципів та фундаментальних цінностей академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин належать:

- *чесність, порядність та правдивість* (відданість моральним принципам та стандартам, які створюють бар'єр для недоброчесності, системне уникнення проявів академічної недоброчесності під час реалізації власної діяльності, прагнення до істини, вільне та відкрите поширення найкращих практик реалізації власної діяльності);
- *довіра* (усі учасники освітнього процесу мають впевненість в чесності та чесноті один одного, можуть покластись один на одного, позбавлені страху, що результати діяльності можуть бути несанкціоновано запозиченими. Атмосфера довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, що дає можливість науковим пошукам реалізуватися повною мірою);
- *справедливість та законність* (неупереджено однакове ставлення до усіх учасників освітнього процесу, позбавлене дискримінації і нечесності, та дотримання кожним учасником освітнього процесу законів і стимулювання до цього інших);
- *повага* (повага до розмаїття думок та ідей, гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я);
- *відповідальність* (вміння брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе певні зобов'язання, протистояти проявам академічної недоброчесності, подавати приклади гідної поведінки);
- *самовдосконалення та сумлінність* (учасники освітнього процесу визнають важливість та докладають максимальних зусиль до постійного вдосконалення освітньої системи, зокрема через власний професійний розвиток, учасники освітнього процесу належним чином використовують делеговані їм повноваження без перевищення або несумлінності виконання);
- *мужність* (послідовне відстоювання гідної поведінки та ідей поширення принципів академічної доброчесності в несприятливих умовах стороннього тиску).

Порушеннями академічної доброчесності вважаються:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- *самоплагіат* – це оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- *фабрикація* – це вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень (включно, з підписом підписів в офіційних документах);
- *спісування* – це виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання;
- *обман* – це надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;
- *хабарництво* – це надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- *необ'єктивне оцінювання* – це свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів вищої освіти;
- *хибне співавторство* – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту.

Сприяння академічній доброчесності є частиною внутрішньої системи забезпечення якості освіти та освітнього процесу у Державному біотехнологічному університеті. Всі учасники освітнього процесу зобов'язані ознайомитися з текстом Кодексу академічної доброчесності Державного біотехнологічного університету (<http://surl.li/lhcri>). Незнання або нерозуміння норм цього Кодексу саме по собі не є виправданням неетичної поведінки.

Факт ознайомлення усіх категорій здобувачів вищої освіти та співробітників університету з Кодексом та їх зобов'язання щодо дотримання Кодексу фіксується підписанням вказаними категоріями Декларації про дотримання принципів академічної доброчесності (Додаток 1 – для здобувачів вищої освіти. Додаток 2 – співробітників Університету), які є невід'ємними частинами цього Кодексу. Особи, які набули статусу здобувача вищої освіти в Університеті (зараховані на перший курс, переведені, поновлені з інших закладів вищої освіти тощо) протягом місяця після набуття такого статусу беруть на себе зобов'язання щодо дотримання академічної доброчесності власноруч підписуючи Згоду з Кодексом честі Університету (див. Додаток 10).

Текст Згоди підписується здобувачем вищої освіти і зберігається в його особовій справі. Підписанням Згоди здобувач вищої освіти підтверджує, що він ознайомлений з цим Кодексом.

Порушення норм Кодексу учасниками освітнього процесу може передбачати накладання санкцій, аж до відрахування або звільнення з Університету.

З метою запобігання академічному плагіату в рамках реалізації положень ст. 69 Закону України «Про вищу освіту» в Державному біотехнологічному університеті створена система профілактичних заходів для стимулювання учасників освітнього процесу до самостійного виконання письмових робіт, що регламентується, яка передбачає відповідні технологічні рішення.

З метою сприяння академічній доброчесності та уникненню академічного плагіату в Університеті укладено договір про співпрацю з ТОВ «Антиплагіат». Договором передбачено здійснення перевірок на унікальність за допомогою онлайн-сервісу Unicheck.

Курсові та кваліфікаційні роботи, які містять академічний плагіат не рекомендуються до захисту.

За порушення принципів академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності, наприклад:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента ОП;
- відрахування з Університету;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих Університетом пільг з оплати навчання;
- інші додаткові та/або деталізовані види академічної відповідальності.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Наскрізна тематика напрямків науково-дослідної роботи студентів (курсів, статі, тези на конференції, кваліфікаційні роботи бакалаврів), що затверджена на освітньо-професійній програмі «Соціологія» за спеціальністю 054 «Соціологія»

1. Соціальна активність сучасної студентської молоді.
2. Сучасне суспільство: типології, типи, інтерпретації.
3. Девіантна поведінка різних груп населення: соціально-психологічні чинники та методи попередження.
4. Алкогольна залежність як соціальна проблема.
5. Роль соціальних інститутів у попередженні різних видів девіантної поведінки.
6. Соціологічні аспекти вивчення конфліктів в сучасній сім'ї.
7. Вплив гуманітарних криз на соціальні інститути та практики.
8. Мережеве суспільство та міжособистісна взаємодія.
9. Сімейні стосунки на відстані під час війни: соціологічний аналіз.
10. Особливості освітньої комунікації в умовах війни: соціологічний аналіз.
11. Механізми гарантування безпеки соціальних систем держави, суб'єктів господарювання та населення.
12. Формування інституційної системи українського суспільства та безпеки соціальних систем.
13. Тіньова економіка та чинники її формування в Україні, загрози соціальній безпеці держави.
14. Безпека соціальних систем України в регіональному вимірі: чинники, загрози, проблеми збалансованого розвитку продуктивних сил регіонів.
15. Реалізація соціального механізму економічної безпеки на сучасному етапі суспільного розвитку.
16. Соціальна політика як засіб гарантування реалізації механізмів соціальної безпеки: соціологічні підходи до аналізу.
17. Стратегічні напрямки реформування соціальної сфери.
18. Інституціональні чинники та критерії соціальної безпеки: соціологічна концептуалізація.
19. Проблеми забезпечення економічної безпеки в процесі реформування системи соціального захисту: підхід з позиції економічної соціології.
20. Соціологічний аналіз пріоритетних напрямків забезпечення безпеки соціальних систем.
21. Загальна характеристика системи соціального забезпечення та соціальної підтримки в Україні.
22. Основні напрями діяльності держави як соціального інституту в сфері соціального забезпечення.

23. Прожитковий мінімум як базовий соціальний стандарт та чинник соціальної поведінки індивідів і груп.
24. Формування соціальних гарантій та соціальних норм: соціологічне осмислення.
25. Соціальне партнерство як принцип соціальної політики.
26. Соціальна допомога як інструмент політики соціального захисту та результат соціальної активності індивідів і груп.
27. Соціальне страхування як інструмент політики соціального захисту: соціально-організаційний аспект функціонування.
28. Стипендії як інструмент освітньої політики.
29. Медичне соціальне страхування як компонент сучасних медичних інституцій.
30. Служби зайнятості як соціальні інституції.
31. Особливості комунікативної діяльності працівника соціальної сфери.
32. Соціальна турбота про людей з обмеженими можливостями та малозабезпечених верств населення.
33. Міжінституційна взаємодія та координація діяльності у соціально-гуманітарній сфері.
34. Демографічна ситуація та соціальна структура населення України: проблеми і перспективи.
35. Конструювання єдиного гуманітарного простору в державній соціальній політиці: соціологічна концептуалізація.
36. Проблеми та завдання формування національної історичної пам'яті.
37. Соціальний капітал і його роль в економічному та суспільному розвитку.
38. Громадянське суспільство: принципи формування та функціонування.
39. Теоретичні засади централізації і децентралізації управління та регулювання соціально-гуманітарного простору.
40. Концепція людського розвитку та її реалізація в Україні.
41. Формування ринку праці і політика зайнятості в Україні.
42. Історичні традиції взаємин титульної нації і національних меншин: український контекст.
43. Бідність як соціально-економічний та психологічний феномен, шляхи її подолання в Україні.
44. Аналіз та моделювання регіональних гуманітарних процесів.
45. Трансформація форм державної підтримки непрацездатних та малозабезпечених громадян: соціологічний аналіз умов та чинників.
46. Стандарти якості життя в країнах ЄС та Україні: порівняльний аналіз.
47. Соціальна політика в Україні в сфері підтримки молоді.
48. Стійкість соціальних інститутів в умовах війни: чинники та перспективи розвитку.
49. Соціальні нерівності в сучасному українському суспільстві.
50. Студентська молодь як суб'єкт соціальних трансформацій.

Додаток 2

Контрольні терміни виконання кваліфікаційної роботи і система її оцінювання

Затвердження та обґрунтування теми, затвердження завдання	Вересень	5
Презентація результатів роботи з літературою	Листопад-грудень	10
Презентація 50% виконаної роботи	лютий	15
Апробація (передзахист)	кінець травня-початок червня (в залежності від дати захисту)	20
Оцінка якості та систематичності роботи науковим керівником	протягом року	10
Відповідність роботи вимогам кафедри	травень	5
Оцінка змісту роботи керівником	травень	10
Виступ на захисті (якість презентації результатів роботи)	червень	10
Відповіді на питання захисту	червень	25
Усього		100 балів

Додаток 3

Шкали та критерії оцінювання курсових та кваліфікаційних робіт бакалаврів з соціології

ECTS	Інтерпретація оцінок та критерії оцінювання	Національна шкала	100-бальна шкала
A	<i>Відмінно</i> – робота виконана самостійно, має високий ступінь унікальності; студент творчо підійшов до вирішення поставлених завдань; тема опрацьована глибоко, логічно і послідовно викладена в роботі; вдало поєднані теоретичний та емпіричний рівень аналізу, зроблено глибокі та обґрунтовані висновки. Під час захисту студент продемонстрував вільне володіння матеріалом, аргументовано представив і відстоював власну точку зору, давав розгорнуті відповіді на запитання і зауваження комісії відповіді питання; студент працював систематично та якісно протягом всього періоду виконання роботи.	Відмінно	90 – 100
B	<i>Дуже добре</i> – робота виконана самостійно, студент підійшов до вирішення поставлених у ній завдань творчо; тема опрацьована достатньо глибоко; поєднані теоретичний та емпіричний рівень аналізу, зроблено обґрунтовані висновки. У ході захисту студент продемонстрував вільне володіння матеріалом, аргументував відповіді на запитання; студент працював систематично та якісно протягом всього періоду виконання роботи.	Добре	82 – 89
C	<i>Добре</i> – робота виконана самостійно, студент підійшов до вирішення поставлених у ній завдань із елементами творчості; тема опрацьована досить глибоко та послідовно викладена в роботі; представлені теоретичний та емпіричний рівень аналізу, зроблено обґрунтовані висновки. У ході захисту студент продемонстрував вільне володіння матеріалом, дав відповіді на запитання; студент працював систематично та якісно протягом всього періоду виконання роботи.		74 – 81
D	<i>Задовільно</i> – робота виконана самостійно, проте студент підійшов до вирішення поставлених у ній завдань формально, без застосування творчого мислення; тема послідовно розкрита в роботі;		64 – 73

	представлено теоретичний рівень аналізу та елементи емпіричного, зроблено слабо обґрунтовані висновки. Під час захисту студент продемонстрував обмежене володіння матеріалом, дав відповіді на запитання без достатньої аргументації; протягом всього періоду виконання роботи студент працював несистематично.	Задо- вільно	
Е	<i>Достатньо</i> – робота виконана, проте студент підійшов до вирішення поставлених у ній завдань формально, без застосування творчого мислення; тема послідовно розкрита у роботі; слабо представлений теоретичний рівень аналізу та елементи емпіричного, висновки слабо аргументовані. Під час захисту студент продемонстрував обмежене володіння матеріалом, не дав повних відповідей на запитання, без аргументації; протягом всього періоду виконання роботи студент працював несистематично.		60 – 63
FX	<i>Незадовільно (з можливістю доопрацювання і повторного захисту роботи)</i> – роботу не виконано в повному обсязі або робота має низький ступінь унікальності; роботу не допущено до захисту, вона потребує доопрацювання і додаткової експертизи щодо відповідності всім вимогам ЗВО та кафедри.	Не- задо- вільно	35– 59
Ф	<i>Незадовільно (написання нової роботи, повторне проходження всіх етапів її написання та захисту)</i> – робота не виконана або в роботі виявлено академічний плагіат, або робота виконана здобувачем несамотійно; робота не представлена науковому керівнику, потрібне повторне виконання роботи.		0-34

Додаток 4

Титульний аркуш курсової роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний біотехнологічний університет
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Спеціальність 054 «Соціологія»
Освітньо-професійна програма «Соціологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

КУРСОВА РОБОТА

з навчального курсу *«Назва курсу»*

на тему: «ТЕМА РОБОТИ»

Виконав(ла): студент(ка) ____ курсу,
Ініціали та прізвище

Керівник: вчений ступінь, вчене звання, ініціали та прізвище

Підпис наукового керівника

Національна шкала: «_____»

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS: _____

Харків – 20...

Додаток 5

Титульний аркуш та завдання кваліфікаційної роботи бакалавра

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний біотехнологічний університет
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Спеціальність 054 «Соціологія»
ОПП «Соціологія»

ДОПУЩЕНО до захисту

ДОПУЩЕНО до захисту

Декан

Завідувач кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін

(підпис) **О. В. Москаленко**
ініціали і прізвище

підпис **Н. І. Моїсєєва**
ініціали і прізвище

«число» місяць 20... р.

«число» місяць 20... р.

Назва роботи

Назва роботи англійською мовою

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
студента СВО «БАКАЛАВР»
денної/заочної форми навчання
академічна група 054 ...

Виконавець

підпис

І. І. Іваненко
ініціали, прізвище

Керівник

підпис

проф. П.П. Петренко
посада, ініціали, прізвище

Харків, 20... р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний біотехнологічний університет
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Спеціальність 054 «Соціологія»
ОПП «Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін

_____ Н. І. Моїсєєва
«число» місяць 20... р.

ЗАВДАННЯ

на виконання КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА
студента(ки)

Івана Івановича Іваненко

(прізвище, ім'я по-батькові)

1. Тема «Вказується тема роботи»
роботи:

Затверджена наказом ректора № _____ від _____ 20... р.

2. Термін надання студентом завершеної кваліфікаційної роботи на кафедру до _____ 20... р.

3. Вихідні дані до роботи:

РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ

РОЗДІЛ 2. НАЗВА РОЗДІЛУ

4. Календарний план виконання роботи

Етап виконання	Дата виконання	Відмітка про
Огляд літератури, вступ	Жовтень 20... р.	Виконано/ не виконано
Теоретико-методичний розділ	Грудень 20... р.	Виконано/ не виконано
Аналітико-рекомендаційний розділ	Березень 20... р.	Виконано/ не виконано
Висновки та пропозиції	Квітень 20... р.	Виконано/ не виконано

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

професор

(посада)

П. П. Петренко

(ініціали, прізвище)

5. Завдання до виконання прийняв

(підпис)

І. І. Іваненко

(ініціали, прізвище)

Дата отримання «число» місяць 20... р.

Додаток 6

Оформлення змісту в тексті курсової або кваліфікаційної роботи бакалавра з соціології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ	<i>стор.</i>
1.1. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
1.2. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
... ..	...
РОЗДІЛ 2. НАЗВА РОЗДІЛУ	<i>стор.</i>
2.1. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
2.2. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
... ..	...
РОЗДІЛ 3. НАЗВА РОЗДІЛУ	<i>стор.</i>
3.1. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
3.2. Назва підрозділу.....	<i>стор.</i>
... ..	...
ВИСНОВКИ.....	<i>стор.</i>
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	<i>стор.</i>
ДОДАТКИ (якщо такі є).....	<i>стор.</i>

Додаток 7

Зразок оформлення списку використаних джерел

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активність особистості. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <http://surl.li/gasxh>.
2. Активність соціальна. *Велика українська енциклопедія*. URL: <http://surl.li/gasxh>.
3. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2014. 142 с.
4. Борецьчук І. О. Соціальна дистанція як складник механізму ксенофобії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 39–43.
5. Воробйова Є. Особливості розвитку лідерських якостей майбутніх менеджерів у закладах вищої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. № 1. С. 116–132.
6. Foster G., Lane D., Scott D., Hebl M. and other. An Introduction to Psychological Statistics. University of Missouri, St. Louis. 2018. 271 p. URL: <http://surl.li/bzyqg>
7. Giacomucci S. A. History of sociometry, psychodrama, group psychotherapy, and Jacob L. Moreno. Social Work, Sociometry, and Psychodrama. 2021. P. 31–52. DOI: 10.1007/978-981-33-6342-7_3.
8. Hartmann S., Sprenger J. Mathematics and Statistics in the Social Sciences. *The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences*. DOI: 10.4135/9781473913868
9. Joas H. The Changing Role of the Social Sciences: An Action-Theoretical Perspective. *International Sociology*. 2004. Vol. 19. No. 3. P. 301–313.

Додаток 8

Приклади оформлення літературних джерел

Тип джерела	Приклад оформлення
Книга <i>один автор</i>	Щудло С. А. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis
<i>два, три або чотири автори</i>	Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. пдт. 2014. 142 с.
<i>п'ять і більше авторів</i>	Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві : монографія / авт. кол. : Ю. Саєнко, Л. Амджадін, М. Васильчук, Г. Герасименко та ін. ; наук. ред. Ю. Саєнко / Інститут соціології НАН України Центр соціальних експертиз. Київ : Вид-во ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2017.
Перекладені видання	Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 726 с.
Збірники наукових праць	Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр.: у 2 т. Харків : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2019. Т. 1.
Словники	Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. За заг. ред. В. М. Пічі. Львів: «Новий Світ – 2000», 2007. 280 с.
Складові частини книги	Нечітайло І. С. Соціально-психологічні проблеми формування особистості підлітка. <i>Психолого-правові аспекти кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей</i> : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, проф., академіка Нац. акад. правових наук України, засл. юриста України
<i>наукового періодичного видання (журналу, вісника тощо)</i>	Годящев М. О. Організаційна складова управління діловою активністю підприємств: сутність та інструменти. <i>Управління проектами та розвиток виробництва</i> . 2017. №2(62). С. 14–23.

<i>матеріалів конференції (тез доповідей тощо)</i>	Голубович І. В., Тихомірова Ф. А. Принципи ізоморфізму та гомоморфізму у теоретичному обґрунтуванні «біографії міста» як субжанру урбаністики. <i>Уйомовські читання : матеріали Наукових читань пам'яті Авеніра Уйомова</i> / упор. і ред. К. В. Райхерт. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2022. С. 9-10.
<i>словника, довідникового видання, енциклопедії</i>	Нечитайло І. С. Освітній дискурс. <i>Соціологія: терміни і поняття. Навчальний словник-довідник</i> / за заг. ред. В. М. Пічі [Ю.Ф. Пачковський, О.І. Пташник-Сердюк, С. А. Щудло]. Львів: «Новий світ – 2000», 2018. С. 321.
Дисертації	Борюшкіна О. В. Ринок праці великого міста в умовах транзитивного суспільства : дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: 22.00.04 "Спец. та галуз. соціології" / Борюшкіна Оксана Володимирівна ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 111 с.
Автореферати дисертацій	Нечитайло І. С. Системно кодова концепція взаємодії суспільства та освіти : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук: 22.00.04 "Спец. та галуз. соціології" / Нечитайло Ірина Сергіївна; Київський. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: 2017. 40 с.
Закон	Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. зі змінами 2023 №2145-VIII. URL: ЗУ Про освіту №2145-VIII від 05.09.2017 зі змінами 2023 (urst.com.ua)
Електронні ресурси	Види статистичних графіків і способи їх побудови. URL: http://surl.li/ihauy . Дзеркало інклюзивної освіти. Педрада. URL: http://surl.li/ihcbo . Індекс сталості організацій громадянського суспільства CSOSI – 2017–2021. URL: http://surl.li/dkrtq Класифікація. Словник української мови. URL: http://surl.li/igydx . Мазорчук М. С., Добряк В. С. Оцінка надійності категоріальних шкал при аналізі даних соціологічних досліджень. URL: 2434-8360-1-PB (3).pdf .

Іншомовні/ іноземні джерела	Foster G., Lane D., Scott D., Hebl M. and other. An Introduction to Psychological Statistics. University of Missouri, St. Louis. 2018. 271 p. URL: http://surl.li/bzyqg. Giacomucci S. A. History of sociometry, psychodrama, group psychotherapy, and Jacob L. Moreno. Social Work, Sociometry, and Psychodrama. 2021. P. 31–52. DOI: 10.1007/978-981-33-6342-7_3 . Hartmann S., Sprenger J. Mathematics and Statistics in the Social Sciences. <i>The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences</i>. DOI: 10.4135/9781473913868. Joas H. The Changing Role of the Social Sciences: An Action-Theoretical Perspective. <i>International Sociology</i>. 2004. Vol. 19. No. 3. P. 301–313.
---	---

Додаток 9

Приклад оформлення анотації до кваліфікаційної роботи бакалавра з соціології

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу бакалавра присвячено дослідженню особливостей освітньої комунікації в умовах війни, на прикладі сучасної української школи.

Об'єкт роботи – комунікаційні процеси в системі освіти.

Предмет роботи – особливості освітньої комунікації в умовах війни.

Структура роботи включає: вступ; два розділи, кожен з яких складається з трьох підрозділів; висновки, перелік використаних джерел; додатки.

У теоретичній частині роботи розкриваються окремі положення, що стосуються питань кризової та соціальної комунікації. Окрім цього, розглядаються методи та засоби освітньої комунікації в умовах війни.

У практичній частині роботи висвітлюються методики дослідження освітньої комунікації, наводяться результати емпіричного дослідження освітньої комунікації, проведеного автором. Емпіричну основу роботи склали дані

онлайн-опитування вчителів українських шкіл (n=133; березень, 2023).

На цій основі визначені розповсюджені в умовах війни практики освітньої комунікації, а також шляхи покращення якості освітньої комунікації.

У висновках наголошується, що освітня комунікація в умовах війни має риси кризової комунікації, яка виконує освітню, психологічну та соціальну функції, надаються рекомендації щодо покращення її стану.

Загальний обсяг роботи – 61 сторінка, з них основного тексту – 45 сторінок, літературних джерел – 34.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ, ОСВІТНЯ КОМУНІКАЦІЯ, МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ОСВІТНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ, УМОВИ ВІЙНИ.

Додаток 10

Декларація про дотримання академічної доброчесності здобувачами Державного біотехнологічного університету

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ здобувачами вищої освіти в Державному біотехнологічному університеті

Я, _____
(ПІБ)

(статус – здобувач, аспірант, докторант; для здобувача – інститут, факультет за приналежністю групи, для аспіранта, докторанта – кафедра, де він закріплений)
ЗОБОВ'ЯЗУЮСЬ:

- дотримуватись норм чинного законодавства в сфері освіти і науки та інтелектуальної власності;
- дотримуватись корпоративної культури та проявляти повагу до педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників;
- обов'язково застосовувати коректні посилання на джерела інформації у разі використання запозичених ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- здійснювати самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, в тому числі таких, що виконуються дистанційно;
- надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації;
- перешкоджати проявам академічної недоброчесності з боку інших здобувачів вищої освіти, а також співробітників університету;
- негайно повідомляти про випадки порушення академічної доброчесності відповідним посадовим особам університету.

ОЗНАЙОМЛЕНИЙ з політикою університету щодо поваги моїх авторських прав, неприпустимості академічного плагіату в моїх навчальних і кваліфікаційних роботах та надаю свою згоду на: - безпосередню перевірку моїх робіт на ознаки наявності академічного плагіату зп допомогою спеціалізованих програмних продуктів; - обробку, збереження та розміщення у відкритому доступі в репозитарії ДБТУ моїх робіт; - використання моїх робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату.

УСВІДОМЛЮЮ, що повинен буду нести академічну відповідальність і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин відповідно до Кодексу честі, нормативної бази Університету та чинного законодавства України

(дата) (підпис здобувача) _____

Навчальне видання

**КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СУПЕНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»**

Методичні вказівки
до виконання курсових та кваліфікаційних робіт
здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки
спеціальності 054 «Соціологія»

Укладачі:

**Нечітайло Ірина Сергіївна;
Борюшкіна Оксана Володимирівна**

В авторській редакції
Комп'ютерний набір: *.І. С. Нечітайло; О. В. Борюшкіна*

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. _.
Наклад ___ пр.
Державний біотехнологічний університет
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44